

Konrad Balcerowski

Uniwersytet Gdański

konrad.balcerowski@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7383-2065>

Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 20 listopada 2019 r., III CZP 3/19

<http://dx.doi.org/10.12775/SIT.2020.036>

Teza uchwały

Nie jest dopuszczalne zastrzeżenie kary umownej na wypadek odstąpienia od umowy z powodu niewykonania zobowiązania o charakterze pieniężnym.

Glosa

W uchwale z dnia 20 listopada 2019 r., sygn. akt III CZP 3/19¹, Sąd Najwyższy miał okazję po raz kolejny zabrać głos w sprawie dopuszczalności zastrzeżenia kary umownej na wypadek odstąpienia od umowy z powodu niewykonania zobowiązania o charakterze pieniężnym. Kwestia ta od wielu lat jest przedmiotem zainteresowania zarówno doktryny, jak i orzecznictwa. Z uwagi na fakt, że klauzule tego typu mają powszechne zastosowanie w praktyce,

¹ Uchwałę wraz z uzasadnieniem zob. OSNC 2020, nr 5, poz. 35, s. 1.

w szczególności w branży budowlanej², istniejące w tym zakresie rozbieżności interpretacyjne stają się nader kłopotliwe. Przyjęta przez 7-osobowy skład Sądu Najwyższego uchwała, wykluczająca możliwość zastrzeżenia kary umownej na wypadek odstąpienia od umowy z powodu niewykonania zobowiązania o charakterze pieniężnym, z pewnością w istotny sposób wpłynie na ujednoczenie orzecznictwa w tym zakresie.

W mojej ocenie ostateczne rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego zasługują na aprobatę. Na wstępie chciałbym zaznaczyć, że w opracowaniu niniejszym nie zamierzam dokonywać oceny prawidłowości rozstrzygnięcia w kontekście leżącej u jego podstaw sprawy. Swoją uwagę mam zamiar skupić przede wszystkim na poruszanych w uzasadnieniu uchwały kwestiach teoretycznych.

Stan faktyczny w przedmiotowej sprawie wydaje się nie budzić wątpliwości i rysuje się następująco. Strony w umowie o roboty budowlano-montażowe zastrzegły karę umowną na wypadek odstąpienia przez wykonawcę od umowy z przyczyn, za które odpowiedzialność ponosi zamawiający. Przesłanką odstąpienia od umowy miało być natomiast opóźnienie się z płatnościami za faktury co najmniej 14 dni. Z uwagi na ściśle określone terminy płatności sąd okręgowy ustalił, że przewidziane w umowie prawo odstąpienia ma cechy przewidzianej w art. 492 k.c.³ *lex commissoria*. W związku z tym, że pozwana nie uiszczała w terminie kolejnych części należnego wynagrodzenia, powódka skutecznie skorzystała z przewidzianego w umowie uprawnienia do odstąpienia umowy, jednocześnie żądając spełnienia zastrzeżonej na tę okoliczność kary umownej.

Sąd I instancji oddalił powództwo z uwagi na okoliczność, iż jedynym powodem wykonania prawa odstąpienia od umowy była zwłoka w spełnieniu świadczenia pieniężnego. Ze względu na hipotezę art. 483 § 1 k.c. uznał za niedopuszczalne żądanie zapłaty kary umownej.

² K. Zagrobelny, *Refleksje o zastrzeganiu legis commissoriae (na przykładzie umowy o roboty budowlane)*, „Przegląd Sądowy” 2015, nr 5, s. 40–45.

³ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tj. Dz.U. z 2019 r. poz. 1145 ze zm.), dalej: k.c.

Rozpoznając apelację, sąd II instancji zwrócił uwagę na rysującą się w tej kwestii w orzecznictwie Sądu Najwyższego rozbieżność i przedstawił Sądowi Najwyższemu do rozpoznania zagadnienie prawne o treści: „Czy dopuszczalne jest zastrzeżenie kary umownej na wypadek odstąpienia od umowy z powodu niewykonania (zwłoki w spełnieniu) przez jedną z jej stron zobowiązania o charakterze pieniężnym?”. Z uwagi na doniosłe i daleko idące skutki niniejszego rozstrzygnięcia sprawa została przekazana do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu w powiększonym składzie.

Po rozpatrzeniu sprawy Sąd Najwyższy w składzie 7-osobowym podjął uchwałę o treści: „Nie jest dopuszczalne zastrzeżenie kary umownej na wypadek odstąpienia od umowy z powodu niewykonania zobowiązania o charakterze pieniężnym”.

Uzasadnienie przyjętej uchwały Sąd Najwyższy rozpoczął od poczynienia uwag wstępnych, mających systematyzować dalsze rozważania. Zreferował również po krótko dotychczas prezentowane poglądy judykatury oraz doktryny w kwestii będącej przedmiotem sporu. Wskazał, że w kwestii dopuszczalności skutecznego zastrzeżenia kary umownej w przypadku odstąpienia od umowy z powodu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania pieniężnego wykształciły się w dwa przeciwstawne poglądy. Z jednej strony, możemy odnaleźć reprezentowaną przez liczną grupę orzeczeń koncepcję, sprowadzającą się do odmówienia mocy wiążącej klauzuli przewidującej karę umowną zastrzeżoną w sytuacji odstąpienia od umowy z powodu niewykonania (zwłoki w spełnieniu) zobowiązania pieniężnego. SN wskazał, że pogląd ten zyskał również szerszą aprobatę w doktrynie. Z drugiej strony, w orzecznictwie Sądu Najwyższego można natrafić na poglądy dopuszczające możliwość skutecznego zastrzeżenia takiej kary umownej. Wskazuje się, że w takim przypadku kara umowna może zostać skutecznie zastrzeżona ze względu na upadek zobowiązania z mocą wsteczną na skutek odstąpienia od umowy. W takim wypadku zobowiązanie pieniężne wygasa, kara umowna natomiast zastępuje przysługujące stronie na podstawie art. 494 k.c. odszkodowanie. Z uwagi na to że, roszczenie odszkodowawcze ma charakter niepieniężny, nie występuje kolizja z regulacją art. 483 k.c.

W mojej ocenie kluczem do rozstrzygnięcia niniejszego sporu jest przede wszystkim właściwe określenie charakteru prawnego instytucji *lex commissoria* oraz konsekwencji skorzystania z tego uprawnienia kształtującego. Jak się wydaje, Sąd Najwyższy słusznie wyszedł z tego samego założenia, rozpoczynając właściwe rozważania od odniesienia się do charakteru prawnego instytucji odstąpienia od umowy. Słuszna koncepcja nie poszła jednak w parze z trafną argumentacją.

Sąd Najwyższy w pierwszej kolejności dokonał rozróżnienia pomiędzy umownym prawem odstąpienia, uregulowanym w art. 395 k.c., a ustawowym prawem odstąpienia, uregulowanym w art. 491–494 k.c. Co do ogólnej charakterystyki wymienionych instytucji należy oczywiście przyznać Sądowi Najwyższemu rację. Jednakże zabieg ten, dokonany w tak skrótowy sposób, wydaje się być pozbawiony sensu. Fragment ten z powodzeniem można by pominąć. W tym kształcie nie ma on bowiem większego znaczenia dla dalszego przebiegu wyводу.

W mojej ocenie brak szerszego odniesienia się do charakteru prawnego instytucji odstąpienia pozostaje z dużą szkodą dla dalszego toku uzasadnienia. Jak wskazywałem wcześniej, uważam, że analizę będącego przedmiotem uchwały zagadnienia warto zacząć właśnie od rozstrzygnięcia tej kwestii. Sąd Najwyższy pomija ją jednak milczeniem. Powołując się na uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 18.07.2012 r., sygn. akt III CZP 39/12⁴, uznaje jedynie, że istnieją podstawy do przyjęcia: „że ustawowe prawo odstąpienia jest skuteczne *ex tunc* zgodnie ze stosowanym w drodze analogii art. 395 § 2 zdanie pierwsze k.c.”. Zapatrywanie to uważam za chybione.

W pierwszej kolejności warto zwrócić uwagę na problematyczność istniejącego w ramach prawa odstąpienia dwupodziału⁵. Tra-

⁴ Uchwała SN z dnia 18 lipca 2012 r., III CZP 39/12, OSNC 2013, nr 2, poz. 17, s. 24.

⁵ J. Jastrzębski, K. Pasko, *Odstąpienie od umowy a dochodzenie kar umownych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2015, nr 1, s. 6; K. Panfil, *Odstąpienie od umowy jako sankcja naruszenia zobowiązania*, Warszawa 2018, s. 246; K. Pasko, *Charakter prawny klauzul kasatorijnych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2014, nr 4 s. 39.

dycyjnie stosowane w polskiej cywilistyce rozróżnienie w oparciu o kryterium źródła na umowne prawo odstąpienia, regulowane w art. 395 k.c. oraz ustawowe prawo odstąpienia z art. 491 i n. k.c., prowadzi niejednokrotnie do błędnego wiązania klauzuli *lex commissoria*, jak również większości innego rodzaju umownych klauzul kasatoryjnych, właśnie na podstawie kryterium źródła z umownym prawem odstąpienia z art. 395 k.c. Według mnie jest to zabieg błędny. W tym kontekście za trafny należy uznać pojawiający się w doktrynie postulat, aby odejść od stosowania tego rodzaju podziału⁶. Pozostając jednak na jego gruncie, należałoby nałożyć na niego rozróżnienie odwołujące się do niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania jako przesłanki odstąpienia i odróżnić takie prawo odstąpienia od prawa odstąpienia *ad nutum*, którego przykładem jest art. 395 k.c.⁷ Instytucje te mają bowiem zgoła odmienne funkcje. W związku z powyższym, stosowanie *analogii legis* pomiędzy przepisami je regulującymi jest w mojej ocenie nieuprawnione⁸.

Wracając do sygnalizowanego jedynie przez Sąd Najwyższy sporu w kwestii klasyfikacji instytucji *lex commissoria*, należy zdecydowanie opowiedzieć się za kwalifikacją prawa odstąpienia z art. 492 k.c. jako umownej modyfikacji ustawowego prawa odstąpienia⁹. Za takim rozwiązaniem przemawiają zarówno argumenty natury celowościowej, jak i systemowej.

Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na funkcję pełnioną przez *lex commissoria*. Instytucja ta służy ochronie interesu wierzyciela liczącego na otrzymanie świadczenia wzajemnego w ściśle określonym terminie, jednocześnie stanowiąc sankcje dla nierze-

⁶ J. Jastrzębski, K. Pasko, op.cit., s. 7; K. Panfil, op.cit., s. 246.

⁷ J. Jastrzębski, K. Pasko, op.cit., s. 7.

⁸ Tak również G. Tracz, *Sposoby jednostronnej rezygnacji z zobowiązań umownych*, Warszawa 2007, s. 38.

⁹ Tak również ibidem, s. 39; M. Kuźniak, *Umowne prawo odstąpienia z powodu istotnego naruszenia umowy*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2004, nr 2, s. 526 i n.; Z. Radwański, *Glosa do wyroku SN z 05.06.2002 r., II CKN 701/00*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2003, nr 10, poz. 124; K. Zagrobelny, op.cit., s. 40–45; na gruncie Kodeksu zobowiązań również A. Klein, *Ustawowe prawo odstąpienia od umowy wzajemnej*, Wrocław 1964, s. 163 i n.

telnego dłużnika dopuszczającego się naruszenia zobowiązania¹⁰. Jest to więc funkcja ochronna i stymulacyjna, zbieżna z funkcją ustawowego prawa odstąpienia. Ponadto przesłanką zastosowania zarówno ustawowego prawa odstąpienia, jak i *lex commissoria* jest naruszenie zobowiązania¹¹.

Funkcją umownego prawa odstąpienia z art. 395 k.c., jak wskazuje Grzegorz Tracz, jest natomiast: „przyznanie stronom możliwości łatwego, jednostronnego i wcześniejszego zakończenia powstałego stosunku umownego bez szczególnej przyczyny”¹². Instytucja ta ma na celu głównie uelastyczenie stosunku obligacyjnego, pozwalając uwolnić się jednej bądź obydwu stronom od konieczności wykonania umowy. W przeciwieństwie do ustawowego prawa odstąpienia uprawnienie z art. 395 k.c. nie chroni interesów wierzyciela, zagrożonych poprzez działania nierzetelnego dłużnika¹³.

Załączeniem *lex commissoria* raczej z ustawowym prawem odstąpienia przemawia ponadto usytuowanie przepisu w Dziale II Kodeksu cywilnego pod tytułem „Skutki niewykonania zobowiązań”, wśród przepisów dotyczących właśnie ustawowego prawa odstąpienia.

Kwalifikacja *lex commissoria* jako umownej modyfikacji ustawowego prawa odstąpienia ma doniosłe znaczenie w kwestii określenia następstw skorzystania z tego uprawnienia kształtującego. Konsekwencje odstąpienia wykonanego na podstawie art. 492 § 1 k.c. należy więc oceniać na podstawie art. 494 k.c., regulującego skutki ustawowego prawa odstąpienia od umowy. Jak wskazał SN, strona, odstępując od umowy wzajemnej, obowiązana jest zwrócić drugiej stronie wszystko, co otrzymała od niej na mocy umowy, oraz może żądać nie tylko zwrotu tego, co świadczyła, lecz również na zasadach ogólnych naprawienia szkody wynikłej z niewykonania zobowiązania.

¹⁰ M. Wojewoda, *Lex commissoria (art. 492 zd. 1 k.c.) a umowne prawo odstąpienia (art. 395 k.c.)*, w: *Prawo handlowe po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej*, red. W.J. Katner, U. Promińska, Warszawa 2010, s. 542.

¹¹ G. Tracz, *op.cit.*, s. 267.

¹² *Ibidem*, s. 40.

¹³ *Ibidem*, s. 306.

W kontekście skutków wykonania prawa odstąpienia dla bytu umowy stanowisko Sądu Najwyższego nie jest jasne. Z uwagi na powołane orzecznictwo¹⁴ można sądzić, że Sąd Najwyższy zdaje się przyjmować tzw. koncepcję przekształcenia¹⁵, zakładając, że pierwotne zobowiązanie ulega przekształceniu w zobowiązanie do zwrotu spełnionych świadczeń. Robi to jednak niekonsekwentnie. Zastanawiające jest bowiem, jak do takiego stanu rzeczy ma się powoływany kilkakrotnie w uzasadnieniu art. 395 § 1 k.c., który miałby być w drodze analogii stosowany do art. 494 § 1 k.c. Zgodzić się należy z Fryderykiem Zollem, że stosowanie analogii z art. 395 § 2 k.c. do art. 494 § 1 k.c. jest niedopuszczalne¹⁶. Z art. 494 k.c. wprost wynika, że umowa wzajemna, od której odstąpiono, nie może być traktowana w taki sposób, jakby nie została zawarta. Skutkiem odstąpienia od umowy z powodu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania jest wszak możliwość dochodzenia odszkodowania na zasadach ogólnych w ramach dodatniego interesu umownego¹⁷. Konsekwencją zastosowania art. 395 § 2 k.c. byłoby natomiast pozbawienie odstępującej strony takiej możliwości. Jeśli umowę uważa się za niezawartą, wtedy nie sposób ustalić wysokości szkody w ramach dodatniego interesu umownego¹⁸.

Wydaje się również, że z korzyścią dla jasności wyводу byłoby zrezygnowanie ze stosowania przez Sąd Najwyższy terminologii *ex tunc/ex nunc*¹⁹. W odkodowaniu znaczenia jakie Sąd Najwyższy

¹⁴ Wyrok SN z dnia 25 lutego 2015 r., IV CSK 395/14, Lex nr 1665598 oraz wyrok SN z dnia 27 stycznia 2017 r., V CSK 161/16, Lex nr 2269113.

¹⁵ F. Zoll, w: *System prawa prywatnego, t. 6, Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2018, s. 144.

¹⁶ Idem, *Szkice z prawa upadłościowego. Szkic pierwszy o skutkach odstąpienia przez syndyka od umowy wzajemnej*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2006, nr 1, s. 116.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem, s. 11. Na problem ten zwracał uwagę również M. Wojewoda, op.cit., s. 548; na gruncie Kodeksu zobowiązań: A. Klein, op.cit., s. 164.

¹⁹ Warto wskazać, że na niejasność i problematyczność stosowania pojęć *ex tunc* i *ex nunc* zwraca się uwagę w doktrynie; zob. G. Tracz, op.cit., s. 82; F. Zoll, *System prawa prywatnego, t. 6 Suplement, Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2010, s. 208–211; A. Szlęzak, *Roszczenie*

przypisał pojęciu *ex tunc* napotkać można duże trudności, co wprowadza do uzasadnienia dodatkowe zamieszanie.

Odnosząc się do kwestii będącej istotą analizowanej uchwały, tj. uzasadnienia dla odmowy skuteczności kary umownej, zastrzeżonej na wypadek odstąpienia od umowy z powodu niewykonania lub nienależytego wykonania świadczenia pieniężnego, Sąd Najwyższy ograniczył się do stwierdzenia, iż kara umowna, jako że jest funkcjonalnie związana z prawem do odstąpienia, nie wygasa. Zaznaczył również, że spostrzeżenie to odnosi się jedynie do takiej kary umownej, która zastrzeżona została „na wypadek odstąpienia od umowy z powodu niewykonania przez jedną ze stron zobowiązania o charakterze niepieniężnym”²⁰. Zastrzeżenie kary w przypadku niewykonania zobowiązania pieniężnego jest natomiast sprzeczne z bezwzględnie obowiązującym art. 483 § 1 k.c. i należy je uznać za nieważne na podstawie art. 58 § 1 i 3 k.c.

Podsumowując swoje rozważania, Sąd Najwyższy uznał natomiast, że przyjęte w uchwale stanowisko jest trafne. Odmienne natomiast poglądy należy uznać za chybione, przede wszystkim z tego powodu, że „gdy dochodzi do odstąpienia od umowy, nie jest możliwe przywrócenie skuteczności postanowienia zastrzegającego karę umowną na wypadek niewykonania zobowiązania pieniężnego, skoro takie postanowienie od początku było bezwzględnie nieważne”.

Powyższy wywód zdaje się dostarczać więcej pytań niż odpowiedzi. W pierwszej kolejności można zastanawiać się, dlaczego kara umowna właściwie pozostaje w mocy. W tej kwestii Sąd Najwyższy ogranicza się jedynie do wskazania, że wynika to z jej funkcjonalnego powiązania z uprawnieniem do odstąpienia. W mojej opinii stwierdzenie to jednak niczego nie wyjaśnia. W wywodzie SN nie sposób odnaleźć również odpowiedzi na pytanie, dlaczego karę umowną należy w dalszym ciągu wiązać z wygasłym świadczeniem pieniężnym, a nie np. – jak postulowano we wskazywanych przez SN orzeczeniach – z roszczeniem odszkodowawczym z art. 494 k.c.,

o zapłatę kary umownej po odstąpieniu od umowy – uwagi na tle uchwały Sądu Najwyższego z 18 lipca 2012 r., „Przeгляд Sądowy” 2014, nr 2, s. 16.

²⁰ Cytat z uzasadnienia prawnego głosowanej uchwały.

aktualizującym się na wypadek odstąpienia od umowy, które ma charakter niepieniężny.

Wydaje się, że w celu uzyskania satysfakcjonującej odpowiedzi na powyższe pytania należy cofnąć się ponownie do zagadnienia określenia skutków prawnych odstąpienia od umowy na podstawie *lex commissoria*. W mojej opinii najtrafniej opisuje je teoria ograniczenia skutków wykonania prawa odstąpienia na przyszłość, postulowana m.in. przez Grzegorza Tracza²¹. Należy więc uznać, że odstąpienie od umowy wywołuje jedynie skutki prospektywne²². Odstąpienie nie znosi dotychczasowego stosunku zobowiązaniowego, a powoduje jedynie powstanie tzw. stosunku zwrotu²³. W odniesieniu do odszkodowania o którym mowa w art. 494 § 1 k.c., trzeba natomiast zaznaczyć, że źródłem roszczenia odstępującego o naprawienie szkody nadal pozostaje umowa²⁴. Z uwagi na to, iż art. 494 § 1 k.c. nie stanowi samodzielnej podstawy roszczeń odszkodowawczych, do odszkodowania mają zastosowanie ogólne zasady odpowiedzialności *ex contractu* (art. 471 i n. k.c.). W kwestii związku kary umownej ze świadczeniem pieniężnym wskazać należy, że klauzulę zastrzegającą karę umowną na wypadek odstąpienia od umowy trzeba traktować jako pewnego rodzaju skrót myślowy. Jak wskazuje Przemysław Drapała: „Złożenie przez stronę oświadczenia woli o odstąpieniu od umowy stanowi wykonanie przysługującego jej uprawnienia kształtującego i zdarzenie to *per se* nie może uzasadniać powstania roszczenia o karę konwencjonalną. U podstaw obowiązku zapłaty kary umownej leży natomiast zawsze niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania niepieniężnego (art. 483 k.c.), za które dłużnik

²¹ G. Tracz, op.cit., s. 79–80.

²² Tak również T. Pajor, *Odstąpienie od umowy z powodu naruszenia zobowiązania*, w: *Europeizacja prawa prywatnego*, red. M. Pazdan, W. Popiołek, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar, Warszawa 2008, s. 126; M. Wojewoda, op.cit., s. 548.

²³ G. Tracz, op.cit., s. 37.

²⁴ K. Panfil, op.cit., s. 350; F. Zoll, *System prawa prywatnego*, t. 6 Suplement, s. 189; J. Nowak, *Roszczenie o zapłatę kary umownej po rozwiązaniu umowy a przesłanka ważnego zobowiązania*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2016, nr 7, s. 40; J. Jastrzębski, K. Pasko, op.cit., s. 10.

ponosi odpowiedzialność (art. 471 k.c.)”²⁵. Tego rodzaju klauzulę należy więc rozumieć raczej jako karę umowną na wypadek niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, które to naruszenie zobowiązania stanie się przyczyną odstąpienia od umowy²⁶. A zatem przy ocenie dopuszczalności zastrzeżenia kary umownej na wypadek odstąpienia od umowy powinno się za każdym razem rozstrzygnąć, z powodu naruszenia jakiego zobowiązania, pieniężnego czy niepieniężnego, odstąpiono od umowy²⁷. Wypada zaznaczyć, że wobec kategorycznej regulacji z art. 483 k.c. nie istnieją wątpliwości co do niedopuszczalności zastrzegania kar umownych na wypadek naruszenia zobowiązania pieniężnego²⁸. W związku z powyższym, za nieważną należy uznać również klauzulę przewidującą karę umowną zastrzeżoną na wypadek odstąpienia od umowy, którego podstawę stanowiło naruszenie głównego zobowiązania o charakterze pieniężnym, jak miało to miejsce w przedmiotowej sprawie²⁹.

²⁵ P. Drapała, *Glosa do uchwały SN z 18.07.2012 r., III CZP 39/12*, „Państwo i Prawo” 2013, nr 10, s. 134.

²⁶ Wyrok SN z dnia 18 lipca 2007 r., III CSK 288/06, OSP 2009, nr 4, poz. 39; A. Szlęzak, *Glosa do wyroków SN z 20.10.2006 r., IV CSK 154/06 i z 07.02.2007 r., III CSK 288/06*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2009, nr 4, s. 260; P. Drapała, *Glosa*, s. 134.

²⁷ A. Szlęzak, *Glosa*, s. 260; R. Adamus, *Niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania niepieniężnego jako przestępstwo zastrzeżenia kary umownej*, „Monitor Prawniczy” 2016, nr 13, s. 705; P. Drapała, *Glosa*, s. 135; wyrok SA w Warszawie z dnia 14 kwietnia 2011 r., I ACa 1135/10, „Apelacja. Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Warszawie” 2011, nr 4, poz. 31.

²⁸ J. Szwaja, *Kara umowna według kodeksu cywilnego*, Warszawa 1967, s. 40–46; J. Jastrzębski, *Kara umowna*, Warszawa 2006, s. 199 i 204; A. Rzeńska-Gil, *Komentarz do art. 483 pkt 10–11*, w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania – część ogólna*, Sopot 2011, Lex; P. Zakrzewski, *Komentarz do art. 483, pkt IV*, w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–543)*, red. M. Frasz, M. Habdas, Warszawa 2018, Lex/el.; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2016, s. 362; J. Jastrzębski, *Odsetki za opóźnienie a kara umowna*, „Palestra” 2004, nr 7–8, s. 55; Idem, *Kara umowna w umowie leasingu*, „Glosa” 2006, nr 5, s. 52; P. Drapała, A. Olejniczak, w: *System prawa prywatnego, t. 5*, red. K. Osajda, Warszawa 2020, nlb. 149.

²⁹ P. Drapała, A. Olejniczak, op.cit., nlb. 158; W. Borysiak, *Komentarz do art. 483, pkt C*, w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Zobowiązania*, red. K. Osajda, Warszawa 2013, Legalis.

Glosowana uchwała Sądu Najwyższego miała rozstrzygnąć budzącą kontrowersję w doktrynie i orzecznictwie kwestię możliwości zastrzeżenia kary umownej na wypadek odstąpienia od umowy z powodu naruszenia zobowiązania o charakterze pieniężnym. Ostateczne rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego w tym zakresie należy uznać za trafne. W obecnym stanie prawnym nie istnieje możliwość ważnego zastrzeżenia tego rodzaju kary umownej. Równie entuzjastycznie nie sposób jednak odnieść się do zaproponowanego przez Sąd Najwyższy uzasadnienia. Wydaje się, że ze względu na wagę sprawy, czy choćby sam fakt rozstrzygnięcia jej przez powiększony skład Sądu Najwyższego, powinno ono reprezentować szczególnie wysoki poziom zarówno merytoryczny, jak i warsztatowy. W uzasadnieniu Sąd Najwyższy operuje natomiast wieloma skrótami myślowymi, liczne wątki są w nim rozpoczęte, lecz ostatecznie pozostawione bez szerszego komentarza, a wreszcie kilka według mnie istotnych kwestii zostało w zupełności pominiętych. Merytoryczne odniesienie się do przyjętej koncepcji wyjaśniającej ostateczne rozstrzygnięcie uchwały jest utrudnione głównie z powodu trudności w odkodowaniu toku myślenia Sądu Najwyższego. Rozumiejąc ją jednak w sposób, w jaki przedstawiona została w niniejszej pracy, należy uznać, że budzi ona liczne wątpliwości.

W każdym razie przedmiotowa uchwała z pewnością w znaczący sposób wpłynie na ujednoczenie wykładni oraz praktykę zastrzegania kar umownych. Można jedynie ubolewać, że będzie to wynikiem raczej autorytetu Sądu Najwyższego niż wyczerpującego i niepozostawiającego wątpliwości uzasadnienia.

Kończąc, warto jedynie zasygnalizować godną zastanowienia kwestię, mianowicie to, czy regulacja art. 483 k.c., będąca podstawą niniejszego rozstrzygnięcia, powinna zostać utrzymana w obecnym kształcie. *De lege ferenda* wydaje się bowiem, że nie ma uzasadnienia dla ograniczania możliwości zastrzegania kar umownych jedynie do przypadku niewykonania lub niewłaściwego wykonania świadczenia o charakterze niepieniężnym³⁰. Rozwiązania takiego próżno

³⁰ Por. A. Rachwał, w: *Wykonanie i skutki naruszenia zobowiązań. Projekt z uzasadnieniem*, red. M. Pecyna, Kraków 2009, s. 493; P. Zakrzewski, op.cit.; P. Widerski, *Charakter prawny kary umownej według prawa polskiego na tle*

szukać również w międzynarodowych regułach prawa kontraktów, m.in. DCFR³¹, zasadach UNIDROIT³² czy TransLex³³.

STRESZCZENIE

Glosa do uchwały Sądu Najwyższego
z dnia 20 listopada 2019 r., III CZP 3/19

Celem niniejszego artykułu jest krytyczne ustosunkowanie się do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 20 listopada 2019 r., sygn. akt III CZP 3/19. W ocenie autora podjęta przez Sąd Najwyższy uchwała, wykluczająca możliwość ważnego zastrzeżenia tego rodzaju kary, zasługuje na aprobatę. W obecnym stanie prawnym nie można w sposób ważny zastrzec kary umownej na wypadek odstąpienia od umowy z powodu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania o charakterze pieniężnym. Według autora, zastrzeżeniu tego rodzaju kary umownej stoją na drodze w szczególności przepisy dotyczące charakteru prawnego ustawowego prawa odstąpienia (art. 491 i n. k.c.), jak również przepisy dotyczące kar umownych (art. 483 i n. k.c.). Autor, aprobując ostateczne rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego, krytycznie odnosi się do treści uzasadnienia głosowanej uchwały. Wskazuje na nieścisłości w zaproponowanej przez Sąd Najwyższy koncepcji wyjaśniającej uznanie zastrzeżonej w analizowanych okolicznościach kary umownej za nieważną. Zwraca również uwagę na kwestie techniczno-warsztatowe uzasadnienia, wskazując na chaotyczność oraz brak jasności i przejrzystości wyводу Sądu Najwyższego.

Słowa kluczowe: kara umowna; odstąpienie od umowy; *lex commissoria*; świadczenie pieniężne; niewykonanie zobowiązania

ponadnarodowych uregulowań prawnych, „Studia Prawa Prywatnego” 2018, nr 2, s. 22, Legalis.

³¹ *Principles, Definitions, and Model Rules of European Private Law. Draft common Frame of Reference (DCFR)*, red. C. von Bar, red. E. Clive, red. H. Schulte-Nölke, Munich 2009, s. 977.

³² *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2016*, s. 289 i n., <https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016> (dostęp: 9.07.2020 r.).

³³ *The TransLex-Principles*, https://www.trans-lex.org/945000/_/promise-to-pay-in-case-of-non-performance/ (dostęp: 9.07.2020 r.).

SUMMARY

Gloss to resolution of Supreme Court of 20th November 2019, III CZP 3/19

The aim of this article is to critically respond to the resolution of the Supreme Court of 20th November 2019 (III CZP 3/19). In the author's opinion, the resolution of the Supreme Court deserves approval. In the current legal status, there is no possibility of a valid reservation of liquidated damages (in Polish literally referred as a contractual penalty) in case of withdrawal from the contract due to non-performance of an obligation of pecuniary nature. In the author's opinion, this kind of reservation is contrary to the provisions concerning the legal nature of the statutory right of withdrawal (art. 491 et seq. of the Polish Civil Code), as well as provisions concerning liquidated damages (art. 483 et seq. of the Polish Civil Code). The author approves the final decision of the Supreme Court, however, is critical of its justification. In particular, he notices to the inaccuracies in the concept proposed by the Supreme Court explaining that the liquidated damages reserved in the analysed circumstances are considered invalid. Moreover, he draws attention to the technical and workshop issues of the justification, pointing to chaos and lack of clarity and transparency of the Supreme Court's arguments.

Keywords: liquidated damages; rescission of contract; *lex commissoria*; monetary performance; non-performance of an obligation

BIBLIOGRAFIA

- Adamus R., *Niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania niepieniężnego jako przestępka zastrzeżenia kary umownej*, „Monitor Prawniczy” 2016, nr 13.
- Borysiak W., w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Zobowiązania*, red. K. Osajda, Warszawa 2013.
- Drapała P., w: *System prawa prywatnego, t. 5, Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. E. Łętowska, Warszawa 2013.
- Drapała P., *Glosa do uchwały SN z 18.07.2012 r., III CZP 39/12*, „Państwo i Prawo” 2013, nr 10.

- Drapała P., Olejniczak A., w: *System prawa prywatnego*, t. 5, red. K. Osajda, Warszawa 2020.
- Jastrzębski J., *Kara umowna*, Warszawa 2006.
- Jastrzębski J., *Kara umowna w umowie leasingu*, „Glosa” 2006, nr 5.
- Jastrzębski J., *Odsetki za opóźnienie a kara umowna*, „Palestra” 2004, nr 7–8.
- Jastrzębski J., Pasko K., *Odstąpienie od umowy a dochodzenie kar umownych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2015, nr 1.
- Klein A., *Ustawowe prawo odstąpienia od umowy wzajemnej*, Wrocław 1964.
- Kuźniak M., *Umowne prawo odstąpienia z powodu istotnego naruszenia umowy*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2004, nr 2.
- Nowak J., *Roszczenie o zapłatę kary umownej po rozwiązaniu umowy a przesłanka ważnego zobowiązania*, „Przegląd Prawa Handlowego” lipiec 2016.
- Pajor T., *Odstąpienie od umowy z powodu naruszenia zobowiązania*, w: *Europeizacja prawa prywatnego*, red. M. Pazdan, W. Popiołka, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar, Warszawa 2008.
- Panfil K., *Odstąpienie od umowy jako sankcja naruszenia zobowiązania*, Warszawa 2018.
- Pasko K., *Charakter prawny klauzul kasatoryjnych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2014, nr 4.
- Principles, Definitions, and Model Rules of European Private Law. Draft common Frame of Reference (DCFR)*, red. C. von Bar, E. Clive, H. Schulte-Nölke, Munich 2009.
- Rachwał A., w: *Wykonanie i skutki naruszenia zobowiązań. Projekt z uzasadnieniem*, red. M. Pecyna, Kraków 2009.
- Radwański Z., *Glosa do wyroku SN z 05.06.2002 r., II CKN 701/00*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2003, nr 10, poz. 124.
- Radwański Z., Olejniczak A., *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2016.
- Rzetecka-Gil A., w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania – część ogólna*, Sopot 2011.
- Szlęzak A., *Glosa do wyroków SN z 20.10.2006 r., IV CSK 154/06 i z 07.02.2007 r., III CSK 288/06*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2009, nr 4.
- Szlęzak A., *Roszczenie o zapłatę kary umownej po odstąpieniu od umowy – uwagi na tle uchwały Sądu Najwyższego z 18 lipca 2012 r.*, „Przegląd Sądowy” 2014, nr 2.
- Szwaja J., *Kara umowna według kodeksu cywilnego*, Warszawa 1967.
- Tracz G., *Sposoby jednostronnej rezygnacji z zobowiązań umownych*, Warszawa 2007.
- Widerski P., *Charakter prawny kary umownej według prawa polskiego na tle ponadnarodowych uregulowań prawnych*, „Studia Prawa Prywatnego” 2018, nr 2.

- Wojewoda M., *Lex commissoria (art. 492 zd. 1 k.c.) a umowne prawo odstąpienia (art. 395 k.c.)*, w: *Prawo handlowe po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej*, red. W.J. Katner, U. Pomirska, Warszawa 2010.
- Zagrobelny K., *Refleksje o zastrzeganiu legis commissoriae (na przykładzie umowy o roboty budowlane)*, „Przegląd Sądowy” 2015, nr 5.
- Zakrzewski P., w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–543)*, red. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2018.
- Zoll F., w: *System prawa prywatnego, t. 6, Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2018.
- Zoll F., *System prawa prywatnego, t. 6, Suplement, Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2010.
- Zoll F., *Szkice z prawa upadłościowego. Szkic pierwszy o skutkach odstąpienia przez syndyka od umowy wzajemnej*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2006, nr 1.

